

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Tarix Arxivində Aleksandrinski qadın rus-müsəlman məktəbinin məzunu, öz dövrünün tanınmış qadın pedaqoqlarından biri hesab edilən Qumru xanım Molla Məhəmməd qızı Nərimanovanın həyat və pedaqoji fəaliyyəti haqqında xeyli sənədlər qorunub saxlanılır. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Tarix Arxivinin "Bakı - Dağıstan xalq məktəblərinin rəhbərliyi" adlı 309 sayılı fondunda Qumru xanım Molla Məhəmməd qızı Nərimanovanın şəxsi işi mövcuddur. Qumru xanım Nərimanova Azərbaycanın görkəmli ictimai-siyasi və dövlət xadimi N.Nərimanovun əmisi Əlimirzənin nəvəsidir.

Azərbaycanın bir sıra digər qadın pedaqoqları kimi Q.Nərimanovanın da həyat və pedaqoji fəaliyyəti demək olar ki, indiyədək kifayət qədər, öyrənilməyib. Doğrudur, tarix elmləri doktoru Sabir Gəncəlinin vaxtilə işləyib hazırladığı və 2001-ci ildə "Azərbaycan" nəşriyyatında işıq üzünə gəlmiş "Qadın, Güzəllik və Ütviyyət" adlı Ensiklopedik toplusunun "Nərimanovlar soyadının davamçıları" adlı bölməsində Q.Nərimanova haqqında müəyyən məlumatlar qeyd edilmişdir. Lakin XX əsrin əvvəllərində fəaliyyət göstərən bir sıra digər qadın pedaqoqları kimi Q.Nərimanova haqqında cəmiyyətimizdə demək olar ki, kifayət qədər məlumat yoxdur. İndiyədək dərc olunan ensiklopediyalarda və ya digər kütləvi nəşrlərdə onun adına rast gəlmək mümkün deyildir. Halbuki Q.Nərimanovanın qadın pedaqoq olaraq Azərbaycan qadın və qızların məktəbə cəlb edilməsində, onların savadlandırılmasında, ölkədə savadsızlığın aradan qaldırılmasında, eləcə də ölkəmizdə mədəni-maarif işinin inkişafında müəyyən rol və xidmətləri var. Qumru xanım o?mu?r yoldas?ı ilə birlikdə Bakıda və l?mis?lida yas?adıqları müddətdə xalq maarifini is?ində c?alis?ib, bir sıra orta məktəblərdə pedaqoji fəaliyyətini davam etdirib.

Arxivlərdə qorunan bu sənədlərdəki tarixi məlumatlar Qumru xanımın pedaqoji fəaliyyəti ilə bağlı mövcud boşluqları müəyyən qədər aradan qaldırmağa imkan verir. Azərbaycanın təhsil tarixində izi qalan, rolu və xidməti olan hər bir müəllim və pedaqoqun ölkəmizdə təhsil və məktəb işinin inkişaf etdirilməsindəki fəaliyyəti öyrənilməli və cəmiyyətimizə çatdırılmalıdır.

Q.Nərimanova 3 noyabr 1892-ci ildə Tbilisidə anadan olub.

Bakı Şəhər Duması nəzdindəki Məktəb Komissiyası sədrinin Bakı Quberniyası və Dağıstan Vilayətinin Xalq Məktəblərinin direktoru

A.S.Tixorjevskiyə ünvanladığı 3 yanvar 1912-ci il tarixli məktubda bildirilmiş ki, 19 dekabr 1912-ci il tarixli iclasda I şəhər qadın rus-tatar məktəbində müəllimə vəzifəsi-nə həmin məktəbdə vakant yerini

Unutmağa haqqımız yox

Azərbaycanın ilk qadın pedaqoqlarından Qumru xanım Nərimanova təhsilin inkişafına böyük təhfə verib



müvəqqəti olaraq tutan Q.Nərimanovanı seçib. Həmin məktubda bu məsələ ilə bağlı Xalq Məktəblərinin direktorunun hər hansı bir etirazının olub-olmadığı soruşuldu. Bununla yanaşı, Bakı Şəhər Duması nəzdindəki Məktəb Komissiyasının sədri Q.Nərimanovaya Bakı Aleksandrinski qadın rus-müsəlman məktəbi tərəfindən verilən 3 sayılı attestatı da təqdim edilir. Həmin sənəddə Q.Nərimanova haqqında aşağıdakı məlumatlar da əksini tapır: "Milliyyətçə tatardır (yeni azərbaycanlıdır-R.S.), şjə məzhəblidir, 20 yaşı var, 1908-ci ildə Bakı Aleksandrinski qadın rus-müsəlman məktəbinin təlim kursunu bitirib. Kladsbişenskoy və Pozenovskoy küçələrinin tinindəki Cəfərovların 10-Nəli evində yaşayır".

Bakı Şəhər Duması nəzdindəki Məktəb Komissiyası sədrinin vəzifələrini icra edən şəxs Xalq Məktəblərinin Direktoratına ünvanladığı 11 aprel 1912-ci il tarixli 532 sayılı məktubda bildirir ki, müəllim Səkinə xanım Axundova xəstələndiyindən onun əvəz edilməsi üçün Q.Nərimanova I qadın rus-tatar məktəbinə eزام edilir. Arxiv materialları təsdiq edir ki, Q.Nərimanova Bakı I qadın rus-tatar məktəbindəki vakant müəllimə vəzifəsini tutmaq üçün 16 sentyabr 1912-ci ildə də həmin məktəbə eزام edilib. Bu haqda Bakı Şəhər Duma-

sı nəzdindəki Məktəb Komissiyası sədrinin I rus-tatar məktəbinin müdirinə göndərdiyi 24 sentyabr 1912-ci il tarixli məktub arxivdə qorunub saxlanılır. Bakı Şəhər Duması nəzdindəki Məktəb Komissiyası sədrinin Bakı Quberniyası və Dağıstan Vilayətinin Xalq Məktəblərinin direktoru A.S.Tixorjevskiyə ünvanladığı 5 mart 1913-cü il tarixli məktubunda qeyd edilirdi: "Məktəb Komissiyası tərəfindən I şəhər qadın rus-tatar məktəbinə müəllimə vəzifəsinə Qumru xanım Nərimanovanın seçilməsi haqqında bu ilin yan-

varın 3-də göndərdiyim 13 sayılı məlumata əlavə olaraq, Bakı İmperator Birinci Aleksandr adına III kişi gimnaziyasının Pedaqoji Şurası tərəfindən aşağı tədris müəssisələrində müəllim vəzifəsini təsdiq edən və bu ilin fevralın 16-da Nərimanovaya verilmiş 204 sayılı şəhadətnaməni də Sizə göndərirəm". Məktubda Q.Nərimanovaya tatar (Azərbaycan) dili müəllimi adının 16 fevral 1913-cü il tarixində verildiyi qeyd edilir.

Bakı Quberniyası və Dağıstan vilayəti üzrə 2 rayonun müfəttişi S.M.Qəniyevin Qumru xanım Nərimanovaya ünvanladığı 15 aprel 1913-cü il tarixli məktubunda bildirilmiş ki, Qumru xanım Bakı 10-cu rus-tatar məktəbində tatar (Azərbaycan) dilinin tədris etməsi məsələsinə buraxılır və o, bu haqda 1913-cü il yanvarın 17-də Bakı Şəhər Məktəb Komissiyasının sədrinə 12 sayılı məlumat da təqdim edib. Məlumat üçün qeyd edək ki, Bakı Şəhər Məktəb Komissiyasının sədri vəzifəsində zamanından asılı olaraq müxtəlif illərdə ayrı-ayrı şəxslər, o cümlədən A.İ.Novikov, M.A.Belyavski, V.A.Makedonski və digərləri çalışıb.

1916-cı il martın 4-də Bakı Şəhər İdarəsinin Məktəb şöbəsi tərəfindən Bakı qadın I rus-tatar məktəbinin müəlliməsi Q.Nərimanovaya xalq məktəblərinin müəllim

lim və müəllimlərinin kassasında iştiraka cəlb olunması haqqında 445 sayılı məktub göndərilib. Həmin məktubda qeyd edilirdi: "1 iyun 1910-cu il tarixli Qanuna əsasən, ibtidai məktəblərin bütün müəllimlərinin Nazirliyin xalq məktəblərinin müəllim və müəllimlərinin kassasında iştirak etməsi mütləq hesab edilir. Şəhər ibtidai məktəbin müəlliməsi ştatına daxil edildiyiniz üçün əməkhaqqınızın 6 faizi pensiyaya kassası üçün tutulacaqdır. Sizin kassaya daxil olduğunuzu Xalq Məktəbləri Müfəttişinə bildirmək lazımdır ki, o da öz növbəsində sizi şəxsi kartoçkalı blankla təmin etsin və siz həmin blanka kassa iştirakçısı olmaq üçün tələb olunan məlumatları daxil etməli, ailə və xidməti vəziyyətdəki dəyişikliklər haqqında Müfəttişliyi məlumatlandırmalısınız.

Bu məlumatlar icra edilməsi üçün şəhər məktəblərinin bütün müəllimlərinə təqdim edilir".

Qadın pedaqoq Qumru xanım Nərimanova 18 fevral 1915-ci il tarixdə Bakı şəhərində Xalq məktəblərinin Bakı -Dağıstan Direktoriyasının 2-ci rayonu üzrə müfəttişi S.M.Qəniyevə ərizə ilə müraciət edərək ailə vəziyyətindəki dəyişiklik haqqında məlumat təqdim edib: "Müvafiq sərəncam üçün nəzərinizə çatdırıram ki, mən 1915-ci il fevralın 5-də Şuşa şəhər sakini Həbib Kərbəlayi Əli oğlu Kərimovla qanuni nikaha daxil olmuşam".

Qumru xanım taleyini Almaniyada alim?həndis təhsili almıs? go?rkəmli mu?təxəssis Həbib Kərimovla bag?layır. Həbib bəyin Azərbaycan qida-sənaye mu?əssisələrinin əsasının qoyulmasında və inkişafında bo?yu?k rolu var.

Qumru xanım da o?mu?r yoldas?ı ilə birlikdə Bakıda, l?mis?lida yas?adıqları illərdə xalq maarifini is?ində c?alis?ir, bir sıra orta məktəblərdə pedaqoji fəaliyyətini davam etdirir.

Onların bu nikahdan 1915-ci ilin avqustun 13-də Murad adlı oğlunun dünyaya gəldiyi haqqında məlumat Qumru xanımın xalq məktəblərinin müəllim və müəllimlərinin kassasında şəxsi hesab bölməsində öz əksini tapır. Qumru xanım Nərimanova H.Z.Tağıyevin rus-müsəlman qız məktəbinin bir qrup tanınmış müəllimləri ilə, o cümlədən Həlifə xanım Məlikova, Məryəm

xanım Sulkeviç, Asiya Nərimanova, Minə Rəhimova, Ayna Müsəbəyova və başqaları ilə birgə pedaqoji fəaliyyət göstərib.

Azərbaycan milli ziyalı qadınlarla formalaşmasında, maarifçilik tariximizdə, dünyəvi qadın təhsilinin inkişafında, Azərbaycan qadınının dünyəvi təhsil almasında H.Z.Tağıyevin təşkil etdiyi ilk müsəlman qız

məktəbinin xidmətləri danılmazdır. Bu məktəbi bitirən onlarla azərbaycanlı qız sonrakı dövrlərdə, xüsusilə müstəqillik illərində xalqımızın mədəni tərəqqisində, o cümlədən Azərbaycan Xalq

Cümhuriyyətinin təhsil siyasətinin həyata keçirilməsində yaxından iştirak ediblər.

Keçmiş Rusiya İmperiyasında müsəlman qızlar üçün ilk dəfə olaraq

H.Z.Tağıyev tərəfindən Bakıda açılan məktəbin fəaliyyəti 1918-ci ilin martında daşnak-bolşevik dəstələri tərəfindən azərbaycanlılara qarşı törədilən Bakı qırğını zamanı dayandırılıb. Təəssüf ki, Azərbaycan Cümhuriyyəti dövründə də bu məktəbi bərpa etmək mümkün olmadı. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, danılmaz bir fakt ki, XX əsrin əvvəllərində yetişən ziyalı Azərbaycan qadınlarının böyük əksəriyyəti bu məktəbin pedaqoqları və məzurları olub. Ölkəmizdə qızların və qadınların məktəbə, təhsilə cəlb edilməsində qadın təhsilinin inkişafında rolu və iştirakı olmuş maarif fədailərinin, o cümlədən Q.Nərimanovanın da xidmətləri xalqımız tərəfindən unudulmur, böyük hörmət və ehtiramla yad edilir.

Qumru xanım ictimai-mədəni həyatda da fəallik göstərmiş, dəfələrlə Bakı şəhər və indiki Yasamal rayon sovetlərinə deputat seçilib. Nərimanova yarım əsr müddətdən artıq mədəni-maarif sahəsində səmərəli fəaliyyətinə görə Lenin ordeni ilə mükafatlandırılıb.

Azərbaycanın təhsil tarixində rolu və xidməti olan müəllim və pedaqoqlar unudulmur, böyük hörmət və ehtiramla yad edilir.

Rafiq Səfərov, Azərbaycan Respublikası Milli Arxiv İdarəsinin Baş məsləhətçisi